

УДК 33.336.1:352

Ю. В. Біляк,  
к. е. н., доцент кафедри фінансів,  
Національний університет біоресурсів і природокористування України  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9766-4780>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.13.84

## **РОЛЬ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

Y. Biliak,  
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,  
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

### **THE ROLE OF CAPITAL FORMATION IN THE FINANCIAL SUPPORT OF THE FUNCTIONING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE**

Залучення та розміщення капіталу є ключовими процесом, що безпосередньо впливає на фінансову безпеку суб'єктів господарювання в усіх секторах економіки та сферах економічної діяльності, у тому числі й у сільському господарстві. Усі ресурси, які були залучені, незалежно від їх походження та способу залучення, використовуються для формування необоротних та оборотних активів господарюючого суб'єкта. Достатність цих активів, їх оптимальний розподіл і ефективне використання гарантують стабільність у функціонуванні та розвитку сільськогосподарських підприємств. Тому дослідження процесів та тенденцій залучення та розміщення капіталу в сільському господарстві є критичним кроком для оцінки рівнів фінансової безпеки господарюючих суб'єктів.

При достатній забезпеченості власним капіталом підприємства не зорієнтовані на формування резервів.

Природно, що на тлі зростання частки власних джерел фінансування у структурі пасивів сільськогосподарських підприємств рівень заборгованості скорочується. В цілому це позитивна тенденція, яка свідчить про зниження фінансових ризиків і посилення фінансової безпеки підприємств. Варто зазначити, що попри в цілому позитивну тенденцію скорочення короткострокової заборгованості незадовільним є те, що цей тренд забезпечується за рахунок відмови від короткострокових кредитів банків як порівняно стабільного фінансового джерела на користь збільшення поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також заборгованості за розрахунками. В цілому виявлені різнонаправлені тенденції відбиваються у нестабільності ключових індикаторів діагностики фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності сільськогосподарських підприємств та в решті решт на узагальненій оцінці фінансової безпеки.

У статті було проаналізовано поточний стан забезпечення капіталом сільськогосподарських підприємств України. Доведено, що на сьогоднішній день важлива роль у процесі прийняття управлінських рішень належить аналізу формування складових капіталу суб'єктів господарювання. Також було досліджено структуру капіталу сільськогосподарських підприємств України. Оцінено рівень захищеності власного та статутного (zareєстрованого) капіталу, а також розглянуто інші ключові показники забезпечення фінансовими ресурсами. В статті було доведено, що процеси формування і використання капіталу безпосередньо впливають на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств та спричиняють порушення фінансової безпеки, погіршуючи фінансову стійкість, знижуючи ліквідність і платоспроможність господарюючих суб'єктів.

Attracting and placing capital is a key process that directly affects the financial security of economic entities in all sectors of the economy and spheres of economic activity, including agriculture. All resources involved, regardless of the source of origin and the form of involvement, are placed in non-current and current assets of the business entity. The sufficiency of these assets, their rational ratio and effective use ensure the stable functioning and development of business entities. That is why the study of the processes and trends of attracting and placing the capital of economic entities in agriculture is the most important stage of identifying the levels of their financial security.

With sufficient provision of own capital, enterprises are not oriented towards the formation of reserves.

It is natural that against the background of the growth of the share of own sources of financing in the structure of liabilities of agricultural enterprises, the level of indebtedness is decreasing. In general, this is a positive trend, which indicates a decrease in financial risks and an increase in the financial security of enterprises. It is worth noting that despite the overall positive trend of short-term debt reduction, it is unsatisfactory that this trend is ensured by the abandonment of short-term bank loans as a relatively stable financial source in favor of an increase in current accounts payable for goods, works, services, as well as settlement debt. In general, the identified multidirectional trends are reflected in the instability of the key indicators of the diagnosis of financial stability, liquidity and solvency of agricultural enterprises and, ultimately, in the generalized assessment of financial security.

Summarizing the financial dangers that arise in the process of raising capital of agricultural enterprises, it can be stated that they are mainly related to:

- worse provision of agricultural enterprises with economic means compared to the average indicators and subjects of the economy of Ukraine as a whole;

- formation of own capital mainly at the expense of hoarded profit against the background of limited possibilities of expansion of financial sources at the expense of direct investments;

- an increase in the share of short-term liabilities in the structure of loan sources of financing and the background of a decrease in long-term debts;

In the end, the result of this approach to financing becomes problems in the placement of capital, in particular, it leads to:

- formation of irrational structure of working capital, unjustified credit policy and instability of reserves;

- decrease in the level of mobility and monetization of assets;

- insufficient volume of own working capital;

- relatively increased share of enterprises in their total number, which are in an unsatisfactory or comparatively unsatisfactory property condition.

Financial threats to agricultural enterprises, arising in the process of attracting and placing capital, have their own characteristics in large, medium and small enterprises, sometimes acquiring opposite trends.

The article analyzed the current state of capital provision of agricultural enterprises of Ukraine. It has been proven that today an important role in the process of making managerial decisions belongs to the analysis of the formation of capital components of economic entities. The capital structure of agricultural enterprises of Ukraine was also investigated. The level of protection of own and statutory (registered) capital was assessed, as well as other key indicators of providing financial resources were considered. The article proved that the processes of formation and use of capital directly affect the financial condition of agricultural enterprises and cause violations of financial security, worsening financial stability, reducing the liquidity and solvency of economic entities.

*Ключові слова: фінансове забезпечення, суб'єкти господарювання, структура капіталу, сільськогосподарські підприємства, економічний конфлікт інтересів, залучення та розміщення капіталу, фінансова безпека.*

*Key words: financial support, business entities, capital structure, agricultural enterprises, economic conflict of interests, attraction and placement of capital, financial security.*

## ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сьогодні в Україні головною тенденцією залишається подальший розвиток ринкової економіки, особливо у вітчизняному аграрному секторі. Сучасні умови для підприємств змінюються часто і швидко. У сучасних умовах успішне функціонування та економічний розвиток підприємств в значній мірі залежать від рівня забезпечення їх фінансової безпеки. Не-

постійність характеристик зовнішнього економічного середовища впливає на нестабільність результатів і фінансовий стан підприємств, збільшуючи їх вразливість до негативних зовнішніх і внутрішніх впливів. Підвищення рівня ризиків у підприємницькій діяльності вимагає від суб'єктів господарювання створення власної системи забезпечення фінансової стабільності та чіткої ідентифікації основних чинників впливу. Забезпечення фінансової стійкості стає однією з основних цілей менеджменту сільськогосподарських підприємств.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ  
І ПУБЛІКАЦІЙ**

Проблематика дослідження процесів формування капіталу завжди є предметом особливої уваги наукових дослідників. Теоретичні, організаційні та методичні аспекти аналізу капіталу є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, таких як: І.О. Бланка, М.В. Петровської, О.І. Бородіної, В.В. Бочарова, М.В. Мельник, О.Ф. Іонової, Г.О. Крамаренко, Г.М. Ліфференко, Г.В. Савицької, Н.М. Селезньової, О.Є. Чорної та ін. Зважаючи на значний внесок учених даної області, проблематика фінансової небезпеки, що виникає у процесах залучення капіталу потребує подальшого вивчення через постійні зміни в економічному середовищі, що породжують нові виклики при формуванні фінансових ресурсів для виробничої діяльності.

**ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ  
(ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)**

Основною метою даної статті є аналіз фінансових небезпек, що виникають у процесах залучення капіталу сільськогосподарських підприємств.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ  
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Фінансове положення суб'єктів господарювання визначається їх фінансовою структурою, де ключовим елементом є капітал — як власний, так і залучений. Залучення та розміщення капіталу є ключовими процесом, що безпосередньо впливає на фінансову безпеку суб'єктів господарювання в усіх секторах економіки та сферах економічної діяльності, у тому числі й у сільському господарстві. Капітал для забезпечення діяльності може акумулюватися із внутрішніх та зовнішніх джерел і резервів. Основними внутрішніми джерелами є тезаврація прибутку, повторне інвестування амортизаційних відрахувань, реструктуризація активів та рефінансування їх окремих статей, зокрема дебіторської заборгованості, оптимізація запасів, здача майна в оренду, продаж непродуктивно використовуваних або невикористовуваних активів, використання сформованих резервів та винайдення прихованих внутрішніх резервів фінансування, а також до певної міри внутрішнім джерелом фінансування є запровадження практики зворотного лізингу. В свою чергу зовнішніми джерелами є надходження інвестицій у власний капітал, цільове фінансування, довгострокові та короткострокові позики і кредитні ресурси, кредиторська заборго-

ваність, різні види сформованих забезпечень тощо.

Перевагою акумуляції внутрішніх джерел фінансування є те, вони не змінюють структуру власності та не провокують погіршення фінансової стійкості й платоспроможності, є більш дешевими у використанні, ніж зовнішні, та порівняно простими за механізмами залучення. Водночас їх обсяги обмежені, що часто не дозволяє вирішити усі ключові проблеми фінансування. З огляду на це іншими джерелами й стають зовнішні ресурси. Можливі обсяги їх залучення значно перевищують внутрішні джерела і навіть іноді розглядаються як необмежені, хоча це й не зовсім вірно. З певною часткою умовності можна стверджувати, що обсяги залучення ресурсів із зовнішніх джерел обмежені переважно з одного боку рівнями власної кредитоспроможності та інвестиційної привабливості господарюючих суб'єктів, а з другого — фінансовими, інвестиційними і кредитними можливостями зовнішніх контрагентів. Проте, крім позитиву щодо здатності забезпечувати значні надходження коштів, залучення зовнішніх джерел може супроводжуватися цілою низкою негативних наслідків, як то складністю залучення, вимогою гарантій або забезпечень, зручностями у структурі власності, а іноді й управлінням господарюючим суб'єктом, посиленням боргового тягаря, зниженням фінансової стійкості та погрозою втрати платоспроможності у разі порушення умов повернення залучених коштів або виплати фінансових інтересів власників ресурсів.

Усі внутрішні ресурси збільшують власний капітал господарюючого суб'єкта. В той же час зовнішні ресурси можуть залучатися як у вигляді вкладень у власний капітал, так і через механізми кредитування або надання позик. У останньому випадку вони збільшують позиковий капітал. В ринковій економіці таке збільшення є цілком прийнятним та економічно виправданим варіантом фінансування. Адже в періоди залучення коштів вони збільшують можливість фінансового маневрування та розпорядження платіжними засобами. Однак, такий спосіб фінансування підвищує ризики та у разі неефективного використання залучених коштів може призвести за втрати платоспроможності, порушення стійкості та навіть загрози банкрутства.

Усі залучені ресурси, не залежно від джерела походження та форми залучення, розміщуються в необоротних та оборотних активах господарюючого суб'єкта. Достатність цих активів, їх раціональне співвідношення та ефективне використання забезпечують стабільне функціонування і розвиток господарюючих

Таблиця 1. Порівняльна характеристика основних показників балансу підприємств у сільському господарстві

| Показники                                                          | Наявність на 1 січня, млн грн |         |         | Частка с.-г. підприємств у відповідних статтях балансу по економіці в цілому, % |         |         |
|--------------------------------------------------------------------|-------------------------------|---------|---------|---------------------------------------------------------------------------------|---------|---------|
|                                                                    | 2019 р.                       | 2020 р. | 2021 р. | 2019 р.                                                                         | 2020 р. | 2021 р. |
| Необоротні активи                                                  | 3739,9                        | 5561,7  | 5570,6  | 0,12                                                                            | 0,17    | 0,16    |
| Оборотні активи                                                    | 8579,7                        | 8311,4  | 7485,0  | 0,26                                                                            | 0,24    | 0,19    |
| Необоротні активи та групи вибуття                                 | 13,1                          | 13,5    | 30,4    | 0,34                                                                            | 0,01    | 0,72    |
| Власний капітал                                                    | 1108,5                        | 2765,7  | 150,0   | 0,05                                                                            | 0,13    | 0,01    |
| Довгострокові зобов'язання і забезпечення                          | 1387,5                        | 2145,8  | 1581,0  | 0,14                                                                            | 0,23    | 0,13    |
| Поточні зобов'язання і забезпечення                                | 9836,7                        | 8975,1  | 11355,0 | 0,28                                                                            | 0,24    | 0,29    |
| Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття | 0,0                           | 0,0     | 0,0     | 0,00                                                                            | 0,00    | 0,00    |
| Баланс                                                             | 12332,7                       | 13886,6 | 13086,0 | 0,19                                                                            | 0,20    | 0,18    |

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [1].

суб'єктів. Саме тому дослідження процесів і тенденцій залучення і розміщення капіталу господарюючих суб'єктів в сільському господарстві є найважливішим етапом ідентифікації рівнів їх фінансової безпеки.

Першим етапом такого дослідження є аналіз наявності та динаміки усіх ключових груп активів і пасивів окремих великих і середніх підприємств за вибіркою Державної служби статистики України [1] та їхні частки у відповідних статтях зведеного балансу підприємств України (див. табл. 1).

Упродовж 2019—2021 рр. сукупна валюта балансу сільськогосподарських підприємств суттєво не змінилася, характеризувалася досить незначною волатильністю, а у 2021 р. сягнула 13086 млн грн. У сукупних активах господарюючих суб'єктів національного господарства вона не досягнула навіть 1 %, що, на перший погляд, свідчить про невідповідність ролі сільського господарства в економіці його фінансово-майновому забезпеченню. Однак, вагома причина цієї ситуації полягає у наявності значної частки домогосподарств у сукупному випуску сільськогосподарської продукції при тому, що їх фінансові та майнові ресурси не включені до сукупного зведеного балансу.

Водночас, при незначній волатильності загальної вартості майна у сільському господарстві спостерігається висока змінюваність окремих складових активів і пасивів, що більш наочно можна відслідкувати за показниками вертикального аналізу балансу (див. табл. 2).

Так, лише упродовж трьох останніх років частка необоротних активів зросла з 30,33 до 42,57 % на тлі скорочення оборотних коштів з 69,57 до 57,20 %. У цілому по економіці такі зміни були незначними і не досягали навіть 1,5%. Виявлені процеси у сільськогосподарських підприємствах свідчать про накопичення основного капіталу, що у разі підвищення його придатності та зниження рівня зносу може оцінюватися цілком позитивно. Однак зниження обсягу оборотних активів може утворювати підґрунття до зниження маневреності, ліквідності активів і платоспроможності, погіршення забезпеченості основного капіталу оборотним та демонструвати негативні тенденції.

Поряд з тим, частка власного капіталу в пасивах сільськогосподарських підприємств скоротилася досить істотно з 8,99 до 1,15 % на тлі сут-

Таблиця 2. Порівняльна структура складових балансу підприємств у сільському господарстві та в цілому в економіці, %

| Показники                                                          | Сільське господарство по роках |       |       | Економіка в цілому по роках |       |       |
|--------------------------------------------------------------------|--------------------------------|-------|-------|-----------------------------|-------|-------|
|                                                                    | 2019                           | 2020  | 2021  | 2019                        | 2020  | 2021  |
| Необоротні активи                                                  | 30,33                          | 40,05 | 42,57 | 48,66                       | 47,10 | 46,77 |
| Оборотні активи                                                    | 69,57                          | 59,85 | 57,20 | 51,29                       | 51,16 | 53,17 |
| Необоротні активи та групи вибуття                                 | 0,11                           | 0,10  | 0,23  | 0,06                        | 1,74  | 0,06  |
| Власний капітал                                                    | 8,99                           | 19,92 | 1,15  | 30,90                       | 31,87 | 29,32 |
| Довгострокові зобов'язання і забезпечення                          | 11,25                          | 15,45 | 12,08 | 15,67                       | 13,88 | 16,49 |
| Поточні зобов'язання і забезпечення                                | 79,76                          | 64,63 | 86,77 | 53,43                       | 54,01 | 54,18 |
| Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття | 0,00                           | 0,00  | 0,00  | 0,00                        | 0,24  | 0,00  |

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [1].

Таблиця 3. Структура власного капіталу різних за розмірами сільськогосподарських підприємств, %

| Підприємства<br>за розмірами                              | Роки  |       |       |       |       |       |       | Відхилення<br>+- 2020 р. від |         |
|-----------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|------------------------------|---------|
|                                                           | 2014  | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  | 2019  | 2020  | 2014 р.                      | 2019 р. |
| Частка власного капіталу у сукупних джерелах фінансування |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                    | 42,51 | 47,21 | 40,99 | 42,73 | 58,93 | 55,52 | 53,81 | 11,30                        | -1,71   |
| Середні                                                   | 41,46 | 40,75 | 39,73 | 50,49 | 53,60 | 53,54 | 57,20 | 15,74                        | 3,66    |
| Малі                                                      | 42,49 | 36,02 | 13,93 | 46,96 | 41,32 | 45,66 | 51,26 | 8,77                         | 5,60    |
| з них мікро                                               | 40,93 | 31,83 | 7,41  | 38,46 | 24,40 | 39,31 | 42,93 | 2,00                         | 3,62    |
| Частка у власному капіталу:<br>- зареєстрованого капіталу |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                    | 14,94 | 8,36  | 4,01  | 5,67  | 3,00  | 3,65  | 7,81  | -7,13                        | 4,16    |
| Середні                                                   | 16,25 | 10,10 | 9,93  | 7,82  | 11,03 | 10,75 | 8,22  | -8,03                        | -2,53   |
| Малі                                                      | 23,86 | 17,35 | 15,26 | 14,63 | 14,75 | 13,73 | 12,53 | -11,33                       | -1,20   |
| з них мікро                                               | 41,71 | 30,79 | 31,34 | 26,36 | 34,08 | 21,77 | 20,78 | -20,93                       | -0,99   |
| - додаткового капіталу                                    |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                    | 7,04  | 5,22  | 7,94  | 5,96  | 12,28 | 8,02  | 6,09  | -0,95                        | -1,93   |
| Середні                                                   | 20,30 | 17,10 | 15,01 | 12,76 | 11,56 | 11,66 | 10,64 | -9,66                        | -1,02   |
| Малі                                                      | 22,61 | 13,74 | 11,38 | 11,22 | 13,43 | 12,60 | 10,37 | -12,24                       | -2,23   |
| з них мікро                                               | 28,34 | 16,99 | 14,19 | 16,67 | 21,15 | 13,18 | 11,12 | -17,22                       | -2,06   |
| - резервного капіталу                                     |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                    | 0,16  | 0,37  | 0,04  | 0,05  | 0,04  | 0,28  | 0,38  | 0,22                         | 0,10    |
| Середні                                                   | 12,19 | 9,76  | 8,63  | 7,78  | 7,18  | 7,75  | 6,82  | -5,37                        | -0,93   |
| Малі                                                      | 9,14  | 7,00  | 6,98  | 7,60  | 8,77  | 8,21  | 7,17  | -1,97                        | -1,04   |
| з них мікро                                               | 8,38  | 6,69  | 6,61  | 7,69  | 10,11 | 6,46  | 5,93  | -2,45                        | -0,53   |
| - нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)           |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                    | 80,87 | 87,38 | 89,72 | 88,74 | 84,68 | 88,04 | 85,72 | 4,85                         | -2,32   |
| Середні                                                   | 51,83 | 63,50 | 66,83 | 71,86 | 70,90 | 70,24 | 74,46 | 22,63                        | 4,22    |
| Малі                                                      | 47,78 | 64,17 | 67,96 | 68,16 | 64,61 | 66,69 | 70,89 | 23,11                        | 4,20    |
| з них мікро                                               | 28,98 | 50,98 | 51,47 | 53,28 | 39,44 | 61,38 | 64,20 | 35,22                        | 2,82    |
| - неоплаченого та вилученого капіталу                     |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                    | 3,02  | 1,33  | 1,71  | 0,41  | 0,00  | 0,00  | 0,01  | -3,01                        | 0,01    |
| Середні                                                   | 0,58  | 0,46  | 0,40  | 0,23  | 0,67  | 0,40  | 0,15  | -0,43                        | -0,25   |
| Малі                                                      | 3,39  | 2,26  | 1,57  | 1,61  | 1,55  | 1,23  | 0,95  | -2,44                        | -0,28   |
| з них мікро                                               | 7,42  | 5,45  | 3,60  | 4,01  | 4,77  | 2,79  | 2,03  | -5,39                        | -0,76   |

\* Примітка: сукупна частка складових власного капіталу може перевищувати 100 % вартості власного капіталу внаслідок особливостей відображення в статистичних джерелах сумарної вартості нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), неоплаченого та вилученого капіталу.

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3, 4, 5].

тевого підвищення рівня заборгованості, особливо поточного характеру (з 79,76 до 86,77%). Це свідчить про те, що діяльність великих та середніх сільськогосподарських підприємств за вибіркою Державної служби статистики України фактично повністю фінансується за рахунок позикового капіталу, а частка стійких пасивів залишається мінімальною. Такий характер фінансування є надзвичайно ризиковим.

Порівняння із показниками структури усередненого балансу по підприємствах національного господарства України наочно демонструє, що у середньому по економіці близько 30 % активів фінансуються за рахунок власних коштів, а сукупно за рахунок стійких пасивів — близько 46 %, тоді як на короткострокові борги припадає 54 %. Така модель фінансування є більш стабільною і прийнятною за рівнем ризику.

При цьому фінансове забезпечення функціонування підприємств значно залежить від розмірів господарюючих суб'єктів, зокрема це стосується динаміки та структури власного капіталу всієї сукупності великих, середніх та

малих підприємств із спеціальним виділенням мікропідприємств у сільському господарстві [3, 4, 5] (див. табл. 3).

Забезпеченість власним капіталом по генеральній сукупності сільськогосподарських підприємств у розрізі чотирьох основних груп є цілком задовільною. Так, по всіх групах частка власного капіталу у структурі пасивів зростала упродовж 2014—2020 рр. й на останню дату по великих, середніх і малих підприємствах перевищила 50 %. Найбільшим темпом нарощування частки власного капіталу вирізнялися середні підприємства, однак і для великих і малих суб'єктів господарювання подібні тенденції були цілком позитивними. Єдиним виключенням із правила стали мікропідприємства, де було забезпечене зростання частки власного капіталу у структурі джерел фінансування лише на 2 %. Крім того, у 2020 р. така частка складала трохи менше 43 %. Тому мікропідприємства виявилися єдиною категорією господарюючих суб'єктів не забезпечених власними коштами достатньою мірою.

**Таблиця 4. Структура короткострокових зобов'язань та забезпечень різних за розмірами сільськогосподарських підприємств, %**

| Підприємства за розмірами                                                                   | Роки  |       |       |       |       |       |       | Відхилення<br>+- 2020 р. від |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|------------------------------|---------|
|                                                                                             | 2014  | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  | 2019  | 2020  | 2014 р.                      | 2019 р. |
| <i>Частка короткострокових зобов'язань та забезпечень у сукупних джерелах фінансування</i>  |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                                                      | 44,27 | 45,76 | 54,89 | 53,78 | 35,16 | 35,42 | 36,82 | -7,45                        | 1,40    |
| Середні                                                                                     | 39,58 | 46,51 | 51,77 | 40,74 | 39,29 | 38,93 | 35,04 | -4,54                        | -3,89   |
| Малі                                                                                        | 44,32 | 55,83 | 84,16 | 47,97 | 48,20 | 43,65 | 43,93 | -0,39                        | 0,28    |
| з них мікро                                                                                 | 47,31 | 63,18 | 91,65 | 58,22 | 58,50 | 54,78 | 52,13 | 4,82                         | -2,65   |
| <i>Частка у короткострокових зобов'язаннях та забезпеченнях:</i>                            |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| <i>- короткострокових кредитів банків</i>                                                   |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                                                      | 15,57 | 6,39  | 3,12  | 2,67  | 4,22  | 7,46  | 5,10  | -10,47                       | -2,36   |
| Середні                                                                                     | 19,73 | 10,16 | 7,06  | 15,15 | 15,15 | 13,90 | 14,92 | -4,81                        | 1,02    |
| Малі                                                                                        | 13,62 | 6,89  | 1,29  | 11,52 | 12,92 | 13,09 | 13,57 | -0,05                        | 0,48    |
| з них мікро                                                                                 | 22,42 | 7,67  | 1,14  | 9,05  | 8,55  | 9,42  | 9,54  | -12,88                       | 0,12    |
| <i>- поточної кредиторської заборгованості</i>                                              |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                                                      | 53,51 | 50,21 | 48,21 | 59,73 | 59,68 | 65,11 | 58,59 | 5,08                         | -6,52   |
| Середні                                                                                     | 49,65 | 54,43 | 42,35 | 50,59 | 51,52 | 49,78 | 47,73 | -1,92                        | -2,05   |
| Малі                                                                                        | 32,16 | 22,23 | 4,42  | 31,77 | 29,85 | 31,28 | 29,20 | -2,96                        | -2,08   |
| з них мікро                                                                                 | 37,19 | 15,07 | 2,20  | 23,24 | 25,12 | 25,38 | 22,64 | -14,55                       | -2,74   |
| <i>- поточних забезпечень</i>                                                               |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                                                      | 0,25  | 0,10  | 0,11  | 0,10  | 0,41  | 0,54  | 0,57  | 0,32                         | 0,03    |
| Середні                                                                                     | 0,36  | 0,39  | 0,23  | 0,36  | 0,50  | 0,69  | 0,85  | 0,49                         | 0,16    |
| Малі                                                                                        | 0,10  | 0,03  | 0,01  | 0,05  | 0,04  | 0,04  | 0,04  | -0,06                        | 0,00    |
| з них мікро                                                                                 | 0,01  | 0,00  | 0,00  | 0,00  | 0,01  | 0,01  | 0,02  | 0,01                         | 0,01    |
| <i>- доходів майбутніх періодів та відстрочених комісійних доходів від пере страховиків</i> |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                                                      | 0,00  | 0,00  | 0,00  | 0,00  | 0,00  | 0,01  | 0,24  | 0,24                         | 0,23    |
| Середні                                                                                     | 1,09  | 0,62  | 0,41  | 0,45  | 0,47  | 0,64  | 0,86  | -0,23                        | 0,22    |
| Малі                                                                                        | 1,23  | 0,66  | 0,16  | 1,13  | 1,02  | 1,36  | 1,05  | -0,18                        | -0,31   |
| з них мікро                                                                                 | 1,73  | 0,83  | 0,16  | 1,93  | 1,43  | 1,76  | 1,26  | -0,47                        | -0,50   |
| <i>- інших поточних зобов'язань</i>                                                         |       |       |       |       |       |       |       |                              |         |
| Великі                                                                                      | 30,67 | 43,30 | 48,56 | 37,49 | 35,68 | 26,88 | 35,50 | 4,83                         | 8,62    |
| Середні                                                                                     | 29,17 | 34,40 | 49,95 | 33,45 | 32,35 | 34,99 | 35,64 | 6,47                         | 0,65    |
| Малі                                                                                        | 52,89 | 70,19 | 94,12 | 55,53 | 56,17 | 54,22 | 56,14 | 3,25                         | 1,92    |
| з них мікро                                                                                 | 38,65 | 76,42 | 96,49 | 65,78 | 64,90 | 63,42 | 66,54 | 27,89                        | 3,12    |

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3, 4, 5].

Покажемо, що у структурі власних джерел фінансування левова частка належить тезаврованому прибутку, що динамічно зростає упродовж досліджуваного періоду та у 2020 р. сягнув 85,72 % по великих, 74,46 % по середніх та 70,89 % по малих підприємствах. По мікропідприємствах така частка є дещо нижчою — 64,20 %, однак залишається значною.

Водночас частки зареєстрованого та додаткового капіталів вирізняються високою змінюваністю та в цілому зниженням у динаміці. У 2020 р. у різних групах підприємств частка зареєстрованого капіталу коливалася в межах 7,81—12,53 % від усієї вартості власних коштів і лише у мікропідприємствах сягнула позначки 20,78 %. Так само порівняно незначною є частка додаткового капіталу, що у 2020 р. коливалася в межах 6,09—11,12 %. Сукупна частка зареєстрованого та додаткового капіталу свідчить про те, що не більше 1/5 частини усіх власних коштів нині утворена за рахунок системоутворюючих частин власних коштів.

При достатній забезпеченості власним капіталом підприємства не зорієнтовані на фор-

мування резервів. Так, частка резервного капіталу у структурі власних джерел фінансування у середніх, малих і мікропідприємствах коливається в межах 5,93—7,17 %, а у великих традиційно не досягає 1 %.

Природно, що на тлі зростання частки власних джерел фінансування у структурі пасивів сільськогосподарських підприємств рівень заборгованості скорочується. В цілому це позитивна тенденція, яка свідчить про зниження фінансових ризиків і посилення фінансової безпеки підприємств. Однак, порівняно швидшими темпами скорочуються довгострокові зобов'язання, що знижує стійкість пасивів і не є позитивним трендом. Так, з 2014 р. по 2020 р. частка довгострокових позик у структурі фінансових джерел великих підприємств скоротилася з 13,22 % до 9,37 %, середніх — з 18,96 % до 7,76 %, малих підприємств — з 13,19 % до 4,81 %, у тому числі мікропідприємств — з 11,76 % до 4,94 %.

Скорочується, як уже зазначалося, й частка короткострокових зобов'язань у великих, середніх та малих підприємствах у середньому

(див. табл. 4), особливо помітною означена тенденція є у великих суб'єктах господарювання — з 44,27 % у 2014 р. до 36,82 % у 2020 р. Натомість у мікропідприємствах спостерігається зворотня тенденція, частка поточних пасивів збільшилася з 47,31 % у 2014 р. до 52,13 % у 2020 р.

Попри в цілому позитивну тенденцію скорочення короткострокової заборгованості незадовільним є те, що цей тренд забезпечується за рахунок відмови від короткострокових кредитів банків як порівняно стабільного фінансового джерела на користь збільшення поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також заборгованості за розрахунками. В цілому виявлені різнонаправлені тенденції відбиваються у нестабільності ключових індикаторів діагностики фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності сільськогосподарських підприємств та в решті решт на узагальненій оцінці фінансової безпеки.

#### **ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Узагальнюючи фінансові небезпеки, що виникають у процесах залучення капіталу сільськогосподарських підприємств, можна констатувати, що переважно вони пов'язані з:

— гіршою забезпеченістю сільськогосподарських підприємств господарськими засобами порівняно з усередненими показниками та суб'єктам економіки України в цілому;

— формуванням власного капіталу переважно за рахунок тезаврованого прибутку на тлі обмежених можливостей розширення фінансових джерел за рахунок прямих інвестицій;

— збільшенням частки короткострокових зобов'язань в структурі позикових джерел фінансування та тлі зниження довгострокових боргів;

В решті решт результатом такого підходу до фінансування стають проблеми у розміщенні капіталу, зокрема це призводить до:

— формування нераціональної структури оборотного капіталу, невиправданої кредитної політики та нестабільності запасів;

— зниження рівня мобільності та монетизації активів;

— недостатнього обсягу власних оборотних коштів;

— порівніно підвищеної частки підприємств у їх загальній кількості, які перебувають у незадовільному чи порівняно незадовільному майновому стані.

Фінансові загрози сільськогосподарським підприємствам, що виникають у процесах залучення і розміщення капіталу, мають свої особливості у великих, середніх та малих підприємствах подеколи набуваючи протилежних тенденцій.

Процеси формування і використання капіталу безпосередньо впливають на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств та спричиняють порушення фінансової безпеки, погіршуючи фінансову стійкість, знижуючи ліквідність і платоспроможність господарюючих суб'єктів.

#### **Література:**

1. Статистична інформація. Офіційний сайт Державної служби статистики України. — URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Сільське господарств України — 2020. Статистичний збірник. Київ: Держстат України, 2021. 232 с.

3. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва — 2019. Статистичний щорічник. Київ: Держстат України, 2020. 364 с.

4. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва — 2020. Статистичний щорічник. Київ: Держстат України, 2021. 364 с.

5. Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. — URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/size\\_20.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm).

#### **References:**

1. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Statistical information", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 June 2024).

2. State Statistics Service of Ukraine (2021), [Agriculture of Ukraine], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

3. State Statistics Service of Ukraine (2020), [Activities of subjects of large, medium, small and micro enterprises — 2019], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

4. State Statistics Service of Ukraine (2021), [Activities of subjects of large, medium, small and micro enterprises — 2020], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Economic statistics / Economic activity / Activities of enterprises", available at: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/size\\_20.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm) (Accessed 15 June 2024).

*Стаття надійшла до редакції 27.06.2024 р.*